

Академично слово на Олга Токарчук
10 юни 2022 г., Софийски университет „Св. Климент Охридски“

*

Войнич винаги се учудваше, че след като изпиеха известно количество от този странно вкусен алкохол, първоначално всички ставаха много бърбиви, обаче после? Колкото повече го пиеха, толкова повече се скъсяваха изреченията и толкова повече от тях увисваха недовършени, сякаш някаква сила отскубваше краищата им и затова думите ставаха неразбираеми. Някаква вцепененост обземаше човек, сякаш навлизаше в най-обширните зали на ума си, откъдето гледката беше умопомрачителна. Заедно с това изчезваше потребността от думи. Самият Мечислав често имаше усещането, че тогава всички се разбират перфектно, че е достатъчен един разбиращ поглед и всичко става очевидно. Стигаше се дори до положение господата да се умълчат и само да се гледат един друг, сякаш оживената до момента дискусия се пренасяше в някакво тяхно колективно вътрешно пространство. Но това се случваше само след изпиването на по-голямо количество от напитката, да речем, след третата бутилка, което всъщност не беше рядкост. Тогава, докато се гледаха един друг, въздишаха разбиращо и единствено господин Август сключваше ръце в молитвен клон, все едно искаше да напомни нещо на всички, а те за момент с усилие се съсредоточаваха върху този знак от съединени длани, с пълната и безмълвна увереност, че в Космоса съществува нещо важно, за което нито за миг не бива да забравят; че съществува някаква опорна точка, която господин Август им посочва, и тази точка, поради разтегливостта на времето, се превръща в ос, в нескончаема ос, до болка вертикална, и около тази ос се върти въртележката, на която са качени всички те, извисяващи се към небето на единични седалки. За съжаление, понякога се случва нечий синджир да се скъса – тогава човекът полита във въздуха самотно, за да изчезне в сребристото сияние на земята.

Струваше му се също така, че *Schwärmerei* предизвиква и визуални ефекти. Когато си лягаше, след като е пил (а си беше обещал, че повече няма да пие толкова от тази дяволска настойка!), Войнич виждаше под клепачите си проблясъци или фигури, направени сякаш от огледалца, които отразяваха всичко наоколо от различни ъгли – а също и едни-други, – обсебвайки зрението по истински мъчителен начин. Някакъв свят шурмуваше тялото му, опитваше се да се добере до мозъка му, като най-напред го мамеше със светлинки и илюзии.

Така беше и сега. Прибра се в стаята си и се почувства напълно разбит. Не успяваше да задържи погледа си на едно място. И когато бедният Мечислав положи глава върху възглавницата, усети, че светът наоколо описва големи кръгове. Стана му лошо. Езиците му се смесваха. Седна на леглото и запали свещите, оставени на масичката до леглото за всеки случай, ако спре токът.

– Ще умра ли? – попита той свещта.

Не му отвърна веднага. Пламъкът ѝ потрепна, сякаш въпросът я бе притеснил.

– Безсмъртни са само или много малките, или много големите неща – отрони внимателно тя. – Атомите са безсмъртни и галактиките са безсмъртни. В това се състои цялата тайна. Диапазонът на смъртта е строго определен, като на радиовълна.

След тези думи Войнич бе обзет от силна тъга. През пламъка на свещта, със суровия си и изпълнен с разочарование поглед, го гледаше баща му.

– Татко, ти би предпочел да умра – изрече и жадува точно сега баща му, Януари Войнич, инженер от Лвов, прагматичен и извънмерно мъжествен, да можеше да го прегърне, макар и неловко, по войнишки, потупвайки Мечиш по слабоватия гръб с онзи

жест, който окуражава падналите духом войници на бойното поле. Или даже като господин Август, сковано, с някаква драматична решителност. Зажадува за неговото докосване и за физическото му присъствие, и дори усети отблизо миризмата му, която беше долавял отдалеч, беше я подушвал при всяко разминаване и всеки път, когато бе влизал в спалнята му: ароматът на английския му одеколон, сякаш намазана с лимон стара кожа, загладена от дългата употреба, полирана от допира на ръце. *Бедният ми баща*, помисли си. *Като предмет е, като износен инструмент.*

Скъпи приятели,

щастлива съм и горда, че имам възможност да получа такова голямо отличие, каквото е почетният докторат на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Не работя в сферата на науката, никога не съм изследвала систематично видимите явления в този свят, нито съм си служила с емпирични инструменти за опознаване на реалността. Единственият път, когато направих хипотеза и я проверих емпирично, беше свързан със защитата на моята магистратура по психология. Понеже ни учеха, че единствено този начин на опознаване на света и явленията в него, основан на емпиризма, логиката и разума, ще ни опази от фалша и манипулацията. Това със сигурност е така.

Аз обаче страдах от едно заболяване: упорит, хроничен и повтарящ се излишък на въображение, който водеше до постоянно разсейване. С удоволствие посещавах скучните и сложни лекции. На тях изпадах в прекрасно състояние, при което разсейването се превръщаше в неочаквани върволици от асоциации, късчета наратив, картини и – накрая, в идеи. Мисля и досега, че скучната лекция е една от най-вдъхновяващите техники за *creative writing*.

Твърдя, че умовете на писателите действат съгласно специални правила: те синтезират интензивно всякаква информация, опознават интуитивно и опитват да опишат света както цяло – като мрежа от взаимодействия, в които всяко човешко и нечовешко същество изпълнява своята единствена и неповторима роля. В това „огностично“, както го наричам, пространство става ясно колко силно сме свързани един с друг по разнообразни начини. Не само чрез най-очевидните връзки като родството или унаследяването, но и чрез най-различни други общности: тези на езиците, културата, пространството, идеите, предпочитанията, вкусовете, интуицията и емоциите. И дори чрез общности, които все още не сме в състояние да назовем. В онова, което пиша, непрекъснато се опитвам да проследявам тези връзки и това ми носи огромно удовлетворение.

Напоследък обаче често ми липсват думи, за да назова какво изживявам. Когато оръдията гърмят, думите стават нечуваеми. В лицето на насилието и смъртта въображението изтръпва. Тази липса на думи много ми пречи. Чета доклади, синтеси и анализи, интервюта и експертни прогнози. Хващам се за чужди думи, за да разбере това ирационално изригване на смърт в нападнатата от Русия Украйна – и като писателка капитулирам. Не мога да го назова, защото не мога да го разбира.

Днес дори най-радостният празник се провежда в сянката на войната, която се случва на няколко километра източно от мястото, където се намираме, и ние нямаме право да забравяме това. Нямаме право да забравяме как смело и геройски се отбраняват украинците срещу нечовешките действия на руската армия. Огромното страдание,

неконтролираният изблик на омраза, който ескалира пред очите ни, анахроничната изтъркана реторика, извадена от нафталина, за да подкрепи криминалните подбуди на агресора и явното завръщане на преоблечения в руски мундир фашизъм, с години, може би дори до края на живота ни, ще формират нашата реалност – независимо как ще завърши тази война. Надявам се, че с безвъзвратна победа на украинците.

Всяка вечер, когато си лягам, изпитвам благодарност, че имам собствено легло и покрив над главата си, но моето въображение, на което дължа толкова много, не ми позволява да спя спокойно.

Трябва да преболедуваме тази липса на думи, тя е нашата военна болест, дори да наблюдаваме войната отстрани, така или иначе участваме в нея. Бих искала заедно с думите да си възвърнем и силата, и да почувстваме, че тази война е наша война и че се борим в нея не само за свободата на човека, за чувството на сигурност, за правото на радост и достоен живот. Борим се и за библиотеките, за книгите без цензура, за свободата на словото и за истинската информация. За свободни университети и наука и за свободно въображение.

Превод от полски: Крум Крумов